

I

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη μελέτη αυτή θα παρουσιάσω μια θεσμική ανάλυση της νεωτερικότητας με πολιτιστικές και επιστημολογικές προεκτάσεις. Κατ' αυτό τον τρόπο, αντιτάσσομαι ουσιαστικά στις περισσότερες σύγχρονες αναλύσεις, οι οποίες εστιάζονται στο ακριβώς αντίθετο. Τι είναι νεωτερικότητα; Ως πρώτη προσέγγιση, ας συγκρατήσουμε απλώς τα ακόλουθα: η «νεωτερικότητα» αναφέρεται σε τρόπους κοινωνικής ζωής ή οργάνωσης που εμφανίστηκαν στην Ευρώπη από τον δέκατο έβδομο αιώνα κι έπειτα, ενώ στη συνέχεια άσκησαν επιρροή λίγο πολύ σε παγκόσμια κλίμακα. Αυτή η προσέγγιση συνδέει τη νεωτερικότητα με μια χρονική περίοδο και με έναν αρχικό γεωγραφικό χώρο, όμως επί του παρόντος αντιπαρέρχεται σιωπηρά τα κύρια χαρακτηριστικά της.

Σήμερα, στα τέλη του εικοστού αιώνα, υποστηρίζεται από πολλούς ότι βρισκόμαστε στην αρχή μιας νέας εποχής, προς την οποία οφείλουν ν' ανταποκριθούν οι κοινωνικές επιστήμες και που μας οδηγεί πέρα από την ίδια τη νεωτερικότητα. Έχει προταθεί γι' αυτήν τη μεταβατική περίοδο μια απίθανη ποικιλία ονομασιών, ελάχιστες από τις οποίες αναφέρονται κατηγορηματικά στην ανάδυση ενός κοινωνικού συστήματος νέου τύπου (όπως η «πληροφορική κοινωνία» ή η «καταναλωτική κοινωνία»), ενώ οι περισσότερες απ' αυ-

τές τις ονομασίες υπαινίσσονται μάλλον το τέλος κάποιας προγενέστερης κατάστασης πραγμάτων («μετα-νεωτερικότητα», «μετα-μοντερνισμός», «μετα-βιομηχανική κοινωνία», «μετα-καπιταλισμός», κ.ο.κ.).

Ορισμένες απόψεις γύρω απ' αυτά τα ζητήματα εστιάζονται κυρίως σε θεσμικούς μετασχηματισμούς, ιδίως όσες υποστηρίζουν ότι μετατοπιζόμαστε από ένα σύστημα που στηρίζεται στην παραγωγή υλικών αγαθών σε ένα σύστημα που επικεντρώνεται στην πληροφορία. Κατά κανόνα, ωστόσο, αυτές οι διαμάχες εστιάζονται, ως επί το πλείστον, σε φιλοσοφικά και επιστημολογικά θέματα. Αυτή ήταν η βασική σύλληψη, για παράδειγμα, του συγγραφέα ο οποίος και κατέστησε ευρέως γνωστή την έννοια της μετανεωτερικότητας, του Jean-François Lyotard.¹ Κατά την άποψή του, η μετανεωτερικότητα σημαίνει την απομάκρυνση από εγχειρήματα επιστημολογικής θεμελίωσης και από την πίστη στην επιτελούμενη ανθρώπινη πρόοδο. Η κατάσταση της μετανεωτερικότητας χαρακτηρίζεται από την εξαφάνιση της «μεγάλης αφήγησης» — της δεσπόζουσας «αφηγηματικής γραμμής» βάσει της οποίας τοποθετούμαστε μέσα στην Ιστορία ως όντα με καθορισμένο παρελθόν και προβλέψιμο μέλλον. Η μεταμοντέρνα θεώρηση διαπιστώνει πλήθος ετερογενών αξιώσεων για γνώση, μεταξύ των οποίων η επιστήμη δεν κατέχει κάποια προνομιακή θέση.

Η αντίδραση σε ιδέες όπως αυτές που διατυπώνει ο Lyotard συνίσταται συνήθως στην προσπάθεια ν' αποδειχθεί ότι είναι δυνατή κάποια συνεκτική επιστημολογία — κι ότι μπορεί να αποκτηθεί γενικεύσιμη γνώση για την κοινωνική ζωή

---

1. Jean-François Lyotard, *The Post-Modern Condition* (Μινεάπολις: University of Minnesota Press, 1985) [Ελλ. έκδ. Ζαν-Φρανσουά Λυοτάρ, *Η μεταμοντέρνα κατάσταση*, Αθήνα: Γνώση 2008].

και τα υποδείγματα κοινωνικής ανάπτυξης.² Ωστόσο θα ήθελα να ακολουθήσω διαφορετική πορεία προσέγγισης. Θα υποστηρίξω ότι η σύγχυση που εκφράζεται στην αντίληψη κατά την οποία δεν μπορούμε ν' αποκτήσουμε συστηματική γνώση σχετική με την κοινωνική οργάνωση προέρχεται κυρίως από την αίσθηση που έχουν πολλοί από μας ότι βρισκόμαστε εγκλωβισμένοι σ' έναν κόσμο συμβάντων τον οποίο δεν κατανοούμε ολοκληρωτικά και που στο μεγαλύτερο μέρος του δείχνει να βρίσκεται έξω από τον έλεγχό μας. Προκειμένου να αναλύσουμε πώς φθάσαμε σ' αυτή την κατάσταση, δεν αρκεί να επινοήσουμε απλώς και μόνο νέους όρους όπως μετανεωτερικότητα και τα συναφή. Αντ' αυτού, οφείλουμε να εστιάσουμε την προσοχή μας και πάλι στη φύση της ίδιας της νεωτερικότητας που, για πολύ συγκεκριμένους λόγους, έχει κατανοηθεί ελλιπώς από τις κοινωνικές επιστήμες ίσαμε τώρα. Δεν εισερχόμαστε σε κάποια μετανεωτερική περίοδο, αλλά μάλλον μετατοπιζόμαστε σε μια περίοδο όπου οι συνέπειες της νεωτερικότητας γίνονται πιο ριζοσπαστικές και οικουμενικές απ' ό,τι πριν. Πέραν της νεωτερικότητας, θα υποστηρίξω, είμαστε σε θέση να συλλάβουμε το περίγραμμα μιας νέας και διαφορετικής τάξης, που είναι η «μεταμοντέρνα»· ωστόσο αυτό διαφέρει αρκετά απ' ό,τι προς το παρόν αποκαλείται από πολλούς «μετανεωτερικότητα».

Όσες απόψεις θα παρουσιάσω στηρίζονται σε ό,τι αλλού αποκάλεσα «ασυνεχική» («discontinuist») ερμηνεία της μοντέρνας κοινωνικής ανάπτυξης.³ Με αυτό εννοώ ότι οι μο-

---

2. Jürgen Habermas, *The Philosophical Discourse of Modernity* (Καίμπριτζ, Eng.: Polity, 1987) [Ελλ. έκδ. Jürgen Habermas, *Ο φιλοσοφικός λόγος της νεωτερικότητας: Δώδεκα παραδόσεις*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια 1993].

3. Anthony Giddens, *The Nation-State and Violence* (Καίμπριτζ, Eng.: Polity, 1985).

ντέρνοι κοινωνικοί θεσμοί είναι από ορισμένες απόψεις μοναδικοί — διακριτοί ως προς τη μορφή από όλα τα είδη παραδοσιακής τάξης. Εάν θέλουμε να συλλάβουμε τη φύση των συναφών ασυνεχειών είναι αναγκαίο, κατά τη γνώμη μου, προκαταρκτικά να αναλύσουμε το τι πράγματι είναι νεωτερικότητα, καθώς και να διαγνώσουμε τις συνέπειές της για μας σήμερα.

Η προσέγγισή μου απαιτεί και κάποια σύντομη κριτική πραγματεύση μερικών από τις επικρατούσες απόψεις στην κοινωνιολογία, μιας και πρόκειται για τον επιστημονικό κλάδο που συνδέεται αναπόσπαστα με τη μελέτη της μοντέρνας κοινωνικής ζωής. Με δεδομένο τον πολιτιστικό και επιστημολογικό προσανατολισμό τους, οι διαμάχες γύρω από τη νεωτερικότητα και τη μετανεωτερικότητα ως επί το πλείστον δεν αντιμετωπίσαν την ανεπάρκεια των παγιωμένων κοινωνιολογικών θέσεων. Ωστόσο, όποια ερμηνεία επικεντρώνεται κυρίως στη θεσμική ανάλυση, όπως η δική μου, οφείλει να το πράξει.

Με αφετηρία αυτές τις παρατηρήσεις, θα επιχειρήσω στο κύριο σώμα αυτής της μελέτης να διατυπώσω ένα νέο χαρακτηρισμό τόσο για τη φύση της νεωτερικότητας όσο και για τη μετανεωτερική τάξη που μπορεί να αναδυθεί στην άλλη πλευρά της ιστορικής περιόδου που διανύουμε.

Οι ασυνέχειες της νεωτερικότητας

Η ιδέα ότι η ανθρώπινη ιστορία χαρακτηρίζεται από ορισμένες «ασυνέχειες» και δεν έχει κάποια ομαλά εξελισσόμενη μορφή είναι βέβαια γνωστή και έχει τονιστεί από πολλές εκδοχές του μαρξισμού. Ωστόσο, η εκ μέρους μου χρησιμοποίηση αυτού του όρου δεν έχει ιδιαίτερη σχέση με τον ιστορικό υλισμό και δεν αποσκοπεί στο να χαρακτηρίσει το σύνολο

της ανθρώπινης ιστορίας. Υπάρχουν αναμφίβολα ασυνέχειες, σε ποικίλες φάσεις της ιστορικής εξέλιξης — όπως, για παράδειγμα, στις μεταβατικές φάσεις που μεσολαβούν ανάμεσα στις φυλετικές κοινωνίες και στην εμφάνιση αγροτικών κρατών. Δεν ασχολούμαι με αυτές. Αντίθετα θα επιθυμούσα να αναδείξω εκείνη την ιδιαίτερη ασυνέχεια ή εκείνο το σύνολο ασυνεχειών που σχετίζεται με τη μοντέρνα περίοδο.

Οι τρόποι ζωής που γεννήθηκαν χάρη στη νεωτερικότητα μας απομάκρυναν από όλους τους παραδοσιακούς τύπους κοινωνικής τάξης με εντελώς πρωτοφανή τρόπο. Τόσο ως προς την έκταση τους όσο και ως προς την έντασή τους, οι μετασχηματισμοί που σχετίζονται με τη νεωτερικότητα είναι βαθύτεροι απ' ό,τι τα περισσότερα είδη αλλαγής που χαρακτηρίζουν προγενέστερες περιόδους. Από άποψη έκτασης βοήθησαν να καθιδρυθούν μορφές αμοιβαίων κοινωνικών δεσμών που εκτείνονται σε όλη την υφήλιο· από άποψη έντασης έφθασαν να μεταβάλουν μερικά από τα πιο οικεία και προσωπικά γνωρίσματα της καθημερινής μας ύπαρξης. Αναμφίβολα υπάρχουν συνέχειες μεταξύ του παραδοσιακού και του μοντέρνου, και κανένα δεν είναι αποκομμένο από το άλλο· είναι γνωστό πόσο παραπλανητική ενδέχεται να είναι η αντιδιαστολή αυτών των δύο με τρόπο αδρό. Ωστόσο όσες μεταβολές έγιναν κατά τους τρεις ή τέσσερις προηγούμενους αιώνες — μια πολύ μικρή περίοδο ιστορικού χρόνου — είχαν τόσο έντονο και εκτεταμένο αντίκτυπο, ώστε δεν χρειάζεται να αντλούμε παρά ελάχιστη μόνον βοήθεια από τις γνώσεις μας για προγενέστερες περιόδους μετάβασης όταν επιχειρούμε να τις ερμηνεύσουμε.

Η από μακρού υφιστάμενη επήρεια του κοινωνικού εξελικτισμού είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους ο ασυνεχικός χαρακτήρας της νεωτερικότητας συχνά δεν αναγνωρίστηκε πλήρως. Ακόμα και όσες θεωρίες τονίζουν τη σπουδαιότητα των ασυνεχικών μεταβάσεων, όπως εκεί-

νη του Marx, παρουσιάζουν την ανθρώπινη ιστορία να έχει κάποια γενική κατεύθυνση, που καθορίζεται από γενικές δυναμικές αρχές. Οι εξελικτικές θεωρίες πράγματι αντιπροσωπεύουν «μεγάλες αφηγήσεις», αν και όχι κατ' ανάγκη τελεολογικής έμπνευσης. Σύμφωνα με τον εξελικτισμό, η «ιστορία» λέγεται με βάση κάποια «αφηγηματική σειρά», η οποία επιβάλλει μια μεθοδική απεικόνιση του κυκλώνα των ανθρώπινων συμβάντων. Η ιστορία «αρχίζει» με μικρές απομονωμένες κουλτούρες κυνηγών και συλλεκτών, προχωρεί μέσω της ανάπτυξης γεωργικών και ποιμενικών κοινωνιών και από εκεί στο σχηματισμό αγροτικών κρατών, με αποκορύφωμα την ανάδυση μοντέρνων κοινωνιών στη Δύση.

Ο παραγκωνισμός της εξελικτικής αφήγησης, ή η αποδόμηση της αφηγηματικής σειράς της, όχι μόνον συνεισφέρει στην ανάλυση της νεωτερικότητας αλλά και θέτει σε νέες βάσεις τη διαμάχη γύρω από ό,τι ονομάζουμε μεταμοντερνισμό. Η ιστορία δεν έχει την «ολιστική» μορφή που της αποδίδουν οι εξελικτικές συλλήψεις — και ο εξελικτισμός, στην τάδε ή στη δείνα εκδοχή, άσκησε πολύ μεγαλύτερη επιρροή στην κοινωνική σκέψη απ' ό,τι οι τελεολογικές φιλοσοφίες της ιστορίας, που ο Lyotard και άλλοι θεωρούν βασικό στόχο επίθεσης. Η αποδόμηση του κοινωνικού εξελικτισμού σημαίνει ότι αποδεχόμαστε πως η ιστορία δεν μπορεί να συλληφθεί ως ενότητα ούτε ως αντανάκλαση ορισμένων ενοποιητικών αρχών οργάνωσης και μετασχηματισμού. Ωστόσο αυτό δεν υποδηλώνει πως τα πάντα είναι χάος ούτε πως είναι δυνατόν να υφίσταται άπειρος αριθμός καθαρά ιδιόμορφων «ιστοριών». Υπάρχουν ορισμένα επεισόδια ιστορικής μετάβασης, επί παραδείγματι, των οποίων ο χαρακτήρας μπορεί να προσδιοριστεί και για τα οποία είναι δυνατόν να γίνουν γενικεύσεις.⁴

---

4. Anthony Giddens, *The Constitution of Society* (Καίμπριτζ, Eng.: Polity, 1984), κεφ. 5.

Πώς θα προσδιορίσουμε τις ασυνέχειες που διαχωρίζουν τους μοντέρνους κοινωνικούς θεσμούς από τις παραδοσιακές κοινωνικές τάξεις; Εδώ εμπλέκονται αρκετά στοιχεία. Ένα είναι ο ραγδαίος *ρυθμός αλλαγής* που θέτει σε κίνηση η εποχή της νεωτερικότητας. Οι παραδοσιακοί πολιτισμοί ίσως ήσαν πολύ πιο δυναμικοί από άλλα προμοντέρνα συστήματα, αλλά η ταχύτητα αλλαγής στις συνθήκες της νεωτερικότητας είναι υπερβολική. Μολονότι αυτό είναι πιο έκδηλο όσον αφορά την τεχνολογία, δεν παύει να διεισδύει σε όλες τις σφαίρες. Μια δεύτερη ασυνέχεια είναι το *εύρος της αλλαγής*. Καθώς διαφορετικές περιοχές της υφελίου οδηγούνται σε αμοιβαία εξάρτηση, κύματα κοινωνικού μετασχηματισμού ξεσπούν κατ' ουσίαν σε όλη την επιφάνεια του πλανήτη. Τρίτο γνώρισμα είναι η καθαυτό *φύση των μοντέρνων θεσμών*. Μερικές μοντέρνες κοινωνικές μορφές δεν ανευρίσκονται σε προγενέστερες ιστορικές περιόδους — όπως το πολιτικό σύστημα του έθνους-κράτους, η καθολική εξάρτηση της παραγωγής από άψυχες ενεργειακές δυνάμεις ή η ολοκληρωτική εμπορευματοποίηση της παραγωγής και της μισθωτής εργασίας. Άλλες έχουν μόνον κάποια απατηλή συνέχεια με προϋπάρχουσες μορφές κοινωνικής διάρθρωσης. Τέτοιο παράδειγμα είναι η πόλη. Μοντέρνες αστεακές εγκαταστάσεις συχνά ενσωματώνουν ζώνες παραδοσιακών πόλεων, δίνοντας την εντύπωση ότι προέρχονται από αυτές. Στην πραγματικότητα, η μοντέρνα πολεοδομία ρυθμίζεται σύμφωνα με αρκετά διαφορετικές αρχές από εκείνες που διαχώριζαν την προμοντέρνα πόλη από την ύπαιθρο σε προηγούμενες ιστορικές περιόδους.⁵

---

5. Anthony Giddens, *A Contemporary Critique of Historical Materialism* (Λονδίνο: Macmillan, 1981).

Ασφάλεια και κίνδυνος, εμπιστοσύνη και διακινδύνευση

Συνεχίζοντας την έρευνά μου για το χαρακτήρα της νεωτερικότητας, θα ήθελα να αφιερώσω ένα ουσιαστικό μέρος της μελέτης στα θέματα *ασφάλεια και κίνδυνος και εμπιστοσύνη και διακινδύνευση*. Η νεωτερικότητα, όπως μπορεί να διαπιστώσει όποιος ζει στο τέλος του εικοστού αιώνα, είναι διαφορετικό φαινόμενο. Η ανάπτυξη των μοντέρνων κοινωνικών θεσμών και η παγκόσμια διάδοσή τους έδωσαν απείρως μεγαλύτερες ευκαιρίες στους ανθρώπους να απολαμβάνουν ασφαλή και ευχάριστη ζωή απ' ό,τι οποιοδήποτε είδος προμοντέρνου συστήματος. Ωστόσο η νεωτερικότητα έχει και μια ζοφερή πλευρά, που έγινε ιδιαίτερα έκδηλη στον αιώνα μας.

Γενικώς, η «προσφορά ευκαιριών» στη νεωτερικότητα τονίστηκε εντονότατα από τους κλασικούς θεμελιωτές της κοινωνιολογίας. Τόσο ο Marx όσο και ο Durkheim αντιλήφθηκαν τη μοντέρνα εποχή ως μια περίοδο αναταραχής. Ωστόσο καθένας τους πίστευε ότι οι ευεργετικές δυνατότητες που διανοίγονταν χάρη στη μοντέρνα εποχή αντιστάθμιζαν τα αρνητικά χαρακτηριστικά της. Ο Marx θεωρούσε την ταξική πάλη ως την πηγή θεμελιωδών σχισμάτων στο εσωτερικό της καπιταλιστικής τάξης, αλλά συγχρόνως οραματιζόταν την ανάδυση κάποιου ανθρωπινότερου κοινωνικού συστήματος. Ο Durkheim πίστευε ότι η περαιτέρω εξάπλωση του βιομηχανισμού θα εγκαθίδρυε μια αρμονική και ευεργετική κοινωνική ζωή, που θα ολοκληρωνόταν μέσω κάποιου συνδυασμού του καταμερισμού εργασίας και του ηθικού ατομικισμού. Ο Max Weber ήταν ο πιο απαισιόδοξος μεταξύ των τριών ιδρυτών πατέρων/θεμελιωτών, θεωρώντας τον μοντέρνο κόσμο ως ένα παράδοξο, αφού η υλική πρόοδος επιτυγχανόταν μόνον με το κόστος της γραφειοκρατικής εξάπλωσης που συνέτριβε την ατομική δημιουργικότητα και αυτονομία. Ωστόσο ακόμα κι αυτός δεν προέβλεψε τι διαστά-

σεις θα έπαιρνε η ζοφερότερη πλευρά της νεωτεरिकότητας.

Για παράδειγμα, και οι τρεις συγγραφείς διαπίστωσαν πως η μοντέρνα βιομηχανική εργασία είχε εκφυλιστικές συνέπειες, υποτάσσοντας πολλούς ανθρώπους στην πειθαρχία μιας ανιαρής, επαναληπτικής εργασίας. Αλλά δεν πρόβλεψαν ότι η ανάπτυξη των «παραγωγικών δυνάμεων» θα προκαλούσε εκτεταμένη καταστροφή στο φυσικό περιβάλλον. Οι οικολογικές ανησυχίες δεν γίνονται και πολύ πρόθυμα δεκτές στην παράδοση της σκέψης που ενσωματώθηκε στην κοινωνιολογία, και δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι κοινωνιολόγοι στις μέρες μας δυσκολεύονται να τις αποτιμήσουν συστηματικά.

Δεύτερο παράδειγμα είναι η συγκεντρωτική χρήση της πολιτικής εξουσίας, ιδίως όπως έγινε φανερή στις περιπτώσεις του ολοκληρωτισμού. Οι θεμελιωτές της κοινωνιολογίας θεωρούσαν πως η αυθαίρετη χρήση της πολιτικής εξουσίας δεν ανήκει κατά βάση στο παρελθόν (παρότι μερικές φορές βρίσκει ερείσματα στο παρόν, όπως αποδεικνύεται στη μαρξιστική ανάλυση για το καθεστώς του Λουδοβίκου Ναπολέοντα). Ο «δεσποτισμός» έμοιαζε να είναι κυρίως χαρακτηριστικό προμοντέρνων κοινωνιών. Μετά την άνοδο του φασισμού, μετά το Ολοκαύτωμα, το σταλινισμό και άλλα συμβάντα στην ιστορία του εικοστού αιώνα, είμαστε σε θέση να διαπιστώσουμε ότι οι ολοκληρωτικές τάσεις μάλλον εμπεριέχονται στις θεσμικές παραμέτρους της νεωτερικότητας παρά αποκλείονται από αυτές. Ο ολοκληρωτισμός διακρίνεται από τον παραδοσιακό δεσποτισμό, όμως ακριβώς γι' αυτό είναι πολύ πιο τρομακτικός. Η ολοκληρωτική αρχή συνδέει πολιτική, στρατιωτική και ιδεολογική εξουσία μ' έναν τρόπο τόσο συγκεντρωτικό που θα ήταν αδιανόητος πριν την ανάδυση των μοντέρνων εθνών-κρατών.⁶

Η γενικευμένη ανάπτυξη στρατιωτικής ισχύος είναι μία επιπλέον περίπτωση του όλου ζητήματος. Ο Durkheim και

---

6. Giddens, *Nation-State and Violence*.

ο Weber υπήρξαν μάρτυρες των φρικτών συμβάντων του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, αν και ο Durkheim πέθανε προτού τελειώσει ο πόλεμος. Η σύγκρουση διέψευσε όσα προηγουμένως προσδοκούσε ο Durkheim, ότι δηλαδή κάποια ειρηνική, ενιαία βιομηχανική τάξη θα αναπτυσσόταν με φυσικό τρόπο από το βιομηχανισμό· αποδείχθηκε ότι ήταν αδύνατο να προσαρμοστούν τα πραγματικά γεγονότα του πολέμου στο διανοητικό πλαίσιο που είχε διαμορφώσει ως βάση της κοινωνιολογίας του. Ο Weber έδωσε μεγαλύτερη προσοχή στο ρόλο της στρατιωτικής ισχύος στην ιστορία του παρελθόντος απ' ό,τι οι Marx και Durkheim. Ωστόσο δεν ανέλυσε λεπτομερώς τη σημασία του στρατιωτικού παράγοντα στους μοντέρνους καιρούς, αφού μετατόπισε το βάρος της ανάλυσής του προς τον εξορθολογισμό και τον εκγραφειοκρατισμό. Κανείς από τους κλασικούς ιδρυτές της κοινωνιολογίας δεν ασχολήθηκε συστηματικά με το φαινόμενο της «εκβιομηχάνισης του πολέμου».⁷

Οι κοινωνικοί στοχαστές που έγραφαν στα τέλη του δέκατου ένατου και στις αρχές του εικοστού αιώνα δεν ήταν δυνατό να προβλέψουν την επινόηση του πυρηνικού οπλοστασίου.*

---

7. William McNeil, *The Pursuit of Power* (Οξφόρδη: Blackwell, 1983).

* Παρ' όλα αυτά, ο H. G. Wells, γράφοντας το 1914, λίγο πριν από το ξέσπασμα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, έκανε μια τέτοια πρόβλεψη επηρεασμένος από τον φυσικομαθηματικό Frederick Soddy, συνεργάτη του Ernest Rutherford. Στο βιβλίο του Wells *The World Set Free* περιγράφεται η ιστορία ενός πολέμου που ξεσπά στην Ευρώπη το 1958 κι από εκεί εξαπλώνεται σε όλο τον κόσμο. Στον πόλεμο χρησιμοποιείται ένα τρομερό όπλο, κατασκευασμένο από τη ραδιενεργή ουσία καρλίνουμ. Εκατοντάδες τέτοιες βόμβες, που ο Wells αποκαλεί «ατομικές βόμβες», ρίχνονται σε πόλεις, προκαλώντας τεράστια καταστροφή. Ακολουθεί μια εποχή λιμού και πολιτικού χάους, ύστερα από την οποία εγκαθιδρύεται νέα παγκόσμια δημοκρατία, από την οποία εξοβελίζεται για πάντα ο πόλεμος.